

το σημαντικότερο ίσως, στη σ. 103, σειρά 5: χρειάζεται μια παύλα πάνω από τη λέξη «θρανό», όπως ζητά το πρωτότυπο. Πολύ χρήσιμος είναι και ο αρτιότατος πίνακας ονομάτων και πραγμάτων στο τέλος του βιβλίου.

Μπορεί κανείς να διαφωνεί με τη βιτγκενσταϊνική αντίληψη της φιλοσοφίας, ως «αγώνα κατά της γοητείας που ασκούν επάνω μας ορισμένα είδη εκφράσεων» (56-7). Μπορεί να μην πείθεται από τα βιτγκενσταϊνικά επιχειρήματα και την επαναστατική γλωσσαναλυτική μέθοδο, που και σήμερα απασχολεί πολλούς φιλοσόφους. Όμως δεν μπορεί να αρνηθεί τη σημασία της σπουδής του βασικού αυτού κειμένου, και του ύφους του απαλλαγμένου από κάθε ρητορεία και περιττή σκοτεινότητα, που πολλά έχει να μας διδάξει, ιδιαίτερα στον τόπο μας. Θέλω να τελειώσω τα σχόλιά μου αυτά, εκφράζοντας την ελπίδα, σύντομα να αξιοποιηθεί το *Μπλε και το καφέ βιβλίο* στη σωστή αυτή μετάφραση, στα πλαίσια των προγραμμάτων των Φιλοσοφικών μας Σχολών. Το μόνο που θα πρέπει να προσεχτεί είναι ο τρόπος παρουσίασής του. Η κατανόηση και η εκτίμησή του προϋποθέτουν, νομίζω, μian εισαγωγή στον παραδοσιακό φιλοσοφικό προβληματισμό. Το κείμενο απευθύνεται κυρίως σε όσους μπορούν να παρακολουθήσουν την κριτική του της κλασικής μεταφυσικής.

ΔΡ ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΙΡΒΙΔΑΚΗΣ
ΑΘΗΝΑ

Νίκος Μακρής, *Παιδεία του μυστηρίου: οντολογία και μυστική στή φιλοσοφία του Gabriel Marcel*, έκδ. Συντροφιά, Αθήνα 1983, 116 σελίδες.

Η διδακτορική διατριβή του Νίκου Μακρή καλύπτει ένα κενό στο χώρο της ελληνόγλωσσης φιλοσοφικής βιβλιογραφίας. Ο συγγραφέας χωρίζει το θέμα του σε τρία μέρη.

Το Πρώτο μέρος (κεφ. 1-3) είναι μια εισαγωγή στην οντολογία του Gabriel Marcel. Ο Γάλλος φιλόσοφος, αντιδρώντας στην ιδεαλιστική και νοησιαρχική μεταφυσική, ξεκινά προβληματιζόμενος για την ύπαρξη. Η ύπαρξη δεν είναι κατηγορηματικό και χαρακτηριστικό της είναι η έκ-σταση, η άρνηση της στατικής αντίληψης της ζωής. Έτσι δικαιολογούνται οι χαρακτηρισμοί που δίνει ο G.M. στη φιλοσοφία του: οδοιπορία, νεοσωκρατική, περιπέτεια και όχι «υπαρξισμός». Η σκέψη λοιπόν δεν προηγείται, αλλά γίνεται εσωυπαρξιακή. Η ύπαρξη δεν είναι αντικείμενο αντικειμενικής διεργασίας και γιαυτό «η υπαρξιακή μεθοδολογία χρησιμοποιεί τον λογισμό χωρίς να τον εξαντικειμενικεύει και διαφωνεί με τον ιδεαλισμό ο οποίος απολυτοποιεί τη σκέψη» (σ. 13).

Από την άλλη πλευρά, η αίσθηση δεν είναι μήνυμα, γιατί αυτό θα προϋπέθετε τη θεώρησή της σαν αντικείμενο. Δεν έχει παθητικό χαρακτήρα, αλλά είναι τρόπος συμμετοχής του ενσάρκωμένου όντος (του ανθρώπου) στον κόσμο. Η θετική απάντηση στον κόσμο είναι ηφορά του εγώ προς το συ, η ετεροκεντρικότητα του υποκειμένου. Η οντολογική αυτή θέση του G.M. ενισχύεται από τη θεώρηση των πάντων (και του εγώ) ως δώρων, πράγμα που συνεπάγεται την ταπεινοφροσύνη.

Ακόμη, το ανθρώπινο σώμα διαφέρει από κάθε αντικείμενο, γιατί 1) οφείλει να κατανοείται ως ψυχικό και 2) δεν είναι όργανο. «Δεν μπορώ να ατενίσω το σώμα μου σαν ένα όργανο, γιατί είναι εκφραστής της όλης ενότητάς μου και όχι εκτελεστής». Σε αντίθετη περίπτωση διασπούμε το σώμα από την ενότητα (σ. 17). Το σώμα είναι «μεσίτης απόλυτος» ανάμεσα στο εγώ και στον κόσμο, το σώμα μου «είμαι εγώ». Έτσι, η σωματικότητά μου, ως «απόλυτος μεσίτης» γίνεται εγγυητής της άμεσης γνώσης, αυτής που οδηγεί στο είναι. Η άλλη όχθη, η αντικειμενική γνώση, το έχειν, έχει έμμεσο χαρακτήρα, συλλογιστικό και αυστηρά λογικό (σ. 23). Η εξαντικειμενικεύση του σώματος οδηγεί στην προβληματική σκέψη, η

οποία δεν μπορεί να θεμελιώσει μίαν οντολογία. Αντίθετα, η προβληματική του μυστηρίου, που προέρχεται από τη θέαση της ολότητας, οδηγεί στο είναι. Το μυστήριο χαρακτηρίζεται από μια μετακριτική και αποφαιτική διάσταση, και προσδιορίζεται από ένα χαρακτήρα αγωνιστικό.

Στο επίπεδο του έχειν, ο συνάνθρωπος είναι αντικείμενο, είναι «αυτός». Με τη μετάβαση στο συ όμως, οδηγούμαστε στην προσωπική δυαδικότητα και από εκεί στην πληθυντική ολότητα του εμείς. Έτσι «υπάρχει μια μεταφυσική του είμαστε σε αντίθεση με τη μεταφυσική του σκέπτομαι». (σ. 30). Ο Θεός είναι το απόλυτο συ, μη οριστό λογικά, με υπερεμπειρικό χαρακτήρα.

Στο Δεύτερο μέρος (κεφ. 4-5) προσεγγίζεται ο «ενορατικός λογισμός» του G.M. Από τον «αρχικό λογισμό» που πλησιάζει την εξαντικειμενικευτική μέθοδο, προχωρούμε στο «δεύτερο λογισμό», την αποκατάσταση της ενότητας, όπου το ενσαρκωμένο ον «ανακαταλαμβάνεται». Υπερισχύει το coesse. Συνέπεια είναι η είσοδος στην οντολογία του ιερού, στην πραγματική οντολογία της πίστης. Ο προσωπικός Θεός, το «απόλυτο ανεξακρίβωτο» (σ. 39) γίνεται έτσι το είναι της φιλοσοφίας του G.M. Με όργανο όχι τον ορθολογισμό, αλλά την αγάπη (που «είναι πίστη») συμφιλιώνονται οι δύο κόσμοι. Έτσι η αγάπη γίνεται υποταγή της ατομικότητας σε «μιαν υπέρτερη πραγματικότητα», όπου τα πάντα είναι δοσμένα από τη θεία Χάρη.

Έπειτα ο Νίκος Μακρής αναλύει τις έννοιες της πίστης και της ελπίδας. Η πίστη είναι αλάθητη, δεν πέφτει στο επίπεδο της θεολογικής γνώμης. Η πιστότητα είναι αυτή που θεμελιώνει τη δράση μας και η μαρτυρία γίνεται διαθεσιμότητα. Η τελευταία πραγματώνεται ως προσφορά η οποία βρίσκει την κορύφωσή της στη θυσία και στο μαρτύριο. Η ελπίδα φανερώνεται ως προσωπική αποκάλυψη μέσα από τη χρονική δοκιμασία του ενσαρκωμένου όντος. Ελπίδα δεν είναι αυταπάτη και αναμονή μιας ζωής χωρίς δοκιμασίες, αλλά «πληρωμένη αναμονή» (σ. 52), και η βάση της είναι η παρθενική παιδικότητα της ύπαρξης.

Στο Τρίτο μέρος (κεφ. 6-10) ο συγγραφέας εμβαθύνει στη φιλοσοφία του μυστηρίου. Ο θάνατος ως μυστήριο, δεν είναι «όριο», αλλά υπέρβαση προς την αθανασία. Αναλύεται η έννοια της προσευχής (αίτηση, εισάκουση, δοξολογία, λατρεία), μέχρι που οδηγούμαστε στη μυστική εμπειρία και στη σοφία, τις έσχατες εκδηλώσεις της φιλοσοφικής ψυχής. (σ. 66). Ο άγιος ως όριο μεταξύ θείου και ανθρώπινου «συναντά το Θεό μέσα στις υπαρξιακές ορίζουσές του», χωρίς να αρνείται την υπαρξιακή του κατάσταση (σ. 71). Η έσχατη εμπειρία της παιδείας του μυστηρίου είναι η μαρτυρία του φωτός, προσέλευση σε ένα μεταφυσικό φως για το οποίο μιλά ο Ευαγγελιστής Ιωάννης. Είναι και έχειν τείνουν έτσι να αλληλοσυμπληρωθούν: «Για να έχεις πραγματικά πρέπει να είσαι ως ένα βαθμό» (σ. 79). Στο τελευταίο κεφάλαιο ο Νίκος Μακρής αναζητά τις χριστιανικές επιδράσεις στη φιλοσοφία του G. Marcel. Ο φιλόσοφος κατόρθωσε να εκφράσει φιλοσοφικά τις βασικές θεολογικές αλήθειες της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας.

Πρόκειται για μια σωστά δομημένη και προσεγμένη επιστημονική εργασία, τη μόνη συστηματική παρουσίαση όλης της σκέψης του G.M. στην ελληνική γλώσσα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΗΚΑΣ
ΑΘΗΝΑ